
Aan : Verkozen fracties

Van : Jan Jacob van Dijk

Datum : 25 maart 2026

Onderwerp : Advies n.a.v. verkenning gemeenteraadsverkiezingen Ede 2026

Op 18 maart 2026 hebben in vrijwel heel Nederland verkiezingen plaatsgevonden voor de gemeenteraad. Alleen in Hilversum en Wijdmeren zijn deze doorgeschoven naar november van dit jaar als gevolg van een gemeentelijke herindeling. In heel Nederland was het opkomstpercentage 53,7%, in de gemeente Ede was dit percentage substantieel hoger, namelijk 64,4%.

Hieronder volgt een overzicht van de (voorlopige) resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen, met ter vergelijking de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen in 2022, de Provinciale Statenverkiezingen in 2023 en de Tweede Kamerverkiezingen in 2025.

Partij	GR2022 in %	PS2023 in %	TK2025 in %	GR2026 in %	Zetels 2026
SGP	16,5	15	13,2	20	9
GemeenteBelangen Ede	12,9	-	-	13,7	6
GroenLinks-PvdA	12,4	12,4	9,5	10,8	4
ChristenUnie	14,1	12	6,7	10,6	4
D66	9,4	4,4	12,9	9,6	4
CDA	9,1	6,8	14	9,3	4
VVD	6,3	8	12	7,8	3
Forum voor Democratie	2,2	2,6	4,3	6,7	3
BurgerBelangen	8,6	-	-	3,7	1
Partij voor de Dieren	-	3,5	1,5	2,2	1
Mens en Milieu Ede	3,1	-	-	1,8	0
SP	-	2,2	-	1,4	0
DPE	2,6	-	-	1,3	0
BBB	-	20	2,4	0,9	0
BVNL	1,5	0,6	-	0,2	0

Op donderdag 19 maart zijn de lijsttrekkers bij elkaar gekomen voor lijsttrekkersoverleg naar aanleiding van de voorlopige uitslag. Het doel van de bijeenkomst was om met elkaar van gedachten te wisselen over de uitslag van de verkiezingen en te bezien welke stappen gezet zouden kunnen worden om te komen tot een college dat op een vruchtbare samenwerking met de raad mag rekenen. Aan het einde van dit overleg ben ik, Jan Jacob van Dijk, door de fractievoorzitter van de grootste partij, de SGP, voorgedragen als verkenner. Dit document is een verslag van mijn werkzaamheden gedurende de afgelopen dagen.

Wat moet worden verstaan onder een vruchtbare samenwerking?

Ik heb bij het aanvaarden van de opdracht aangegeven dat het belangrijk is om het begrip vruchtbare samenwerking nader te duiden. Want dit begrip wordt door eenieder van een eigen interpretatie voorzien en om te voorkomen dat er verschillende verwachtingen ontstaan, heb ik aangegeven dat de volgende ingrediënten een rol zullen spelen bij mijn uit te brengen advies:

1. De uitslag van de verkiezingen moet recht worden gedaan, maar niet tot elke prijs.
2. Er moet een robuuste meerderheid in de raad zijn, maar niet te groot om te voorkomen dat de politieke discussie zich verplaatst van de raad naar het college.
3. Er moeten werkbare verhoudingen in het college zijn: het gaat om samenwerking tussen mensen.
4. Er moet een duidelijke inhoudelijke agenda zijn.
5. Het college moet het werk aan kunnen: het aantal wethouders moet in evenwicht zijn met de te verrichten werkzaamheden.
6. De samenstelling van het college en de inhoud van de agenda moeten gericht zijn op bestuurlijke continuïteit, daarbij rechtdoend aan de verkiezingsuitslag.
7. De mate van stabiliteit binnen de deelnemende partijen, voor zover dit kan worden nagegaan.

Deze elementen spelen een belangrijke rol bij de vraag of een college uiteindelijk succesvol kan zijn in het realiseren van zijn doelen. Besturen is namelijk mensenwerk, waarbij samenwerking binnen het college, tussen de collegepartijen en het college en binnen de raad als geheel gebaseerd zijn op menselijke relaties.

Op basis van deze overwegingen is alle fracties een vragenlijst toegestuurd, met het verzoek deze schriftelijk te beantwoorden en digitaal ter hand te stellen aan Monique Jongenburger en aan mij. Deze zijn aan dit advies toegevoegd. Bovendien zijn bij iedere fractie de belangrijkste bevindingen uit het gesprek toegevoegd. Deze zijn eerst voorgelegd aan de gesprekspartners, waar nodig aangepast en daarna toegevoegd.

Gesprekken

Op 20 en 21 maart jl. hebben gesprekken met alle fracties plaatsgevonden. Zonder uitzondering waren dit plezierige en openhartige gesprekken. Op maandag hebben in wisselende samenstelling nog aanvullende gesprekken plaatsgevonden met SGP, GemeenteBelangen Ede (GBE), CU, CDA, D66, GroenLinks-PvdA (GL-PvdA) en VVD. Daarnaast heb ik de burgemeester geïnformeerd over het proces.

“Er zijn leugens, kwalijke leugens en statistieken. De statistieken zijn het ergst.”¹

Duiding van de verkiezingsuitslag

In de gesprekken heeft iedere fractie geduid hoe zij de uitslag van hun eigen partij en het geheel bezien. De ene refereerde naar het goede resultaat bij de vorige verkiezingen, waardoor ze blij waren met de handhaving van hun huidige zetelaantal. Anderen wezen erop dat ze hetzelfde zetelaantal hadden, maar dat ze toch veel meer stemmen hadden behaald dan bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen. Anderen putten moed uit deze uitslag als ze deze vergeleken met de

¹ Vrij naar Benjamin Disraeli.

Kamerverkiezingen van oktober 2025. Tot slot wezen partijen erop dat ze net een paar stemmen tekort waren gekomen voor een restzetel.

Enkele partijen konden zonder enig probleem wijzen op extra stemmen en extra zetels, terwijl enkele anderen met lede ogen hadden gezien dat een andere partij hun achterban voor een deel had ingenomen.

Alle partijen constateerden dat er een (lichte) verschuiving naar rechts had plaats gevonden.

Sommigen wilden het schema links/rechts achter zich laten en duiden het meer met begrippen als conservatief en progressief. Sommige partijen spraken van een lichte verschuiving, terwijl anderen de rechtse meerderheid benadrukten in hun duiding van de uitslag.

Diverse partijen constateerden dat aan de ene kant conservatieve partijen hadden gewonnen, maar tegelijkertijd ook het liberale karakter was versterkt door de winst van GBE en VVD. Ze vroegen zich af op welke wijze de winst van deze beide stromingen zou kunnen leiden tot een succesvolle samenwerking tussen deze beide stromingen.

Er was een gemeenschappelijke opvatting dat de linkse partijen aan invloed hadden verloren met het verlies van GL-PvdA, CU, DPE en MME, waar de winst van de PvdD tegenover stond. Hoe met deze uitslag omgegaan moest worden, daarin verschilden de partijen nadrukkelijk.

Opties voor samenwerking

In essentie was er een keuze tussen twee opties voor de collegesamenstelling: of een duidelijke vertaling van de uitslag in de collegesamenstelling of een college met een brede afspiegeling. Verschillende argumenten werden op tafel gelegd.

Sommigen pleiten voor een duidelijke vertaling van de verkiezingsuitslag in de samenstelling van het college. Dit zorgt voor een scherper onderscheid tussen coalitie en oppositie, waardoor hun rollen duidelijker tot uiting komen. Bovendien versterkt dit de positie van de raad als centrum van het politieke debat. In dat licht zou een coalitie van vier partijen al volstaan, wat volgens hen bijdraagt aan een overzichtelijk bestuur en ruimte laat voor een levendig debat in de raad. Op deze manier wordt in hun ogen ook recht gedaan aan de verkiezingsuitslag.

Een (iets) bredere afspiegeling van de raad in het college zou de slagvaardigheid van het college in de weg kunnen zitten en in ieder geval leiden tot meer overleg om uiteindelijk als college tot een gedragen besluit te kunnen komen.

Voorstanders van een bredere samenstelling wezen op de politieke traditie in Ede met een brede politieke basis voor het college. Een verschuiving op basis van de uitslag zou een breuk met deze traditie zijn. Een college moet voor elke inwoner van Ede zijn en niet alleen voor de politieke meerderheid.

Op de achtergrond speelde ook de discussie over de vraag uit hoeveel partijen de coalitie zou moeten bestaan. Voor een aantal partijen had een coalitie van vijf partijen de nadrukkelijke voorkeur. Iedere partij zou dan één wethouder kunnen leveren en om de werkzaamheden aan te kunnen was een aantal van vijf wethouders toch wel het minimum. Natuurlijk was een college met vier partijen een mogelijkheid, waarbij dan de grootste partij een tweede wethouder zou krijgen, maar voor een meerderheid van de partijen was dit een tweede keuze. Als het de uitkomst zou zijn omdat een coalitie

van vijf partijen niet mogelijk zou zijn, zou het aanvaardbaar zijn, maar diverse partijen gaven hier niet de voorkeur aan. Ook de grootste partij niet.

Een aantal andere partijen bepleitten juist wel een coalitie van vier partijen, omdat daarmee de ruimte voor het politieke debat in de gemeenteraad zou worden vergroot. Een coalitie die kon rekenen op 26 zetels in de raad liet in hun ogen weinig ruimte voor de oppositie over. Anderen meenden dat er in de Edese traditie weinig stemmingen zuiver langs de lijnen van coalitie-oppositie gaan. Bijna altijd is de steun voor de voorstellen groter dan uitsluitend de stemmen van de coalitie.

“De dag na de verkiezingen wordt de basis gelegd voor de coalitie, maar dan wel voor de coalitie na de volgende verkiezingen.”²

Zoals al in de inleiding werd verwoord is besturen mensenwerk. Mensen moeten samen de klus klaren. Ze moeten elkaar iets gunnen en erop kunnen vertrouwen dat hen ook iets gegund wordt. Onderling vertrouwen speelt daarmee een belangrijke rol in de mate van het succes van een samenwerking. Dat begrip vertrouwen kan op diverse manieren geduid worden:

1. In hoeverre kunnen partijen op basis van uitgangspunten en verkiezingsprogramma's erop vertrouwen dat bij toekomstige en onvoorziene omstandigheden en crisis ze een adequaat gezamenlijk antwoord weten te geven?
Daar werd door diverse partijen aangegeven dat samenwerking met Forum voor Democratie niet voor de hand lag vanwege gebrek aan ervaring in de raad. Daarnaast stonden de uitgangspunten van deze partij te ver af van diverse andere partijen, zoals D66, GL-PvdA, CU en CDA. Door enkele andere partijen werd de inhoudelijke afstand tussen hun partij en D66 ook als groot ervaren. Daarbij werd niet ontkend dat er wel afspraken gemaakt zouden kunnen worden, maar dat de onderlinge verschillen van opvatting op enkele cruciale onderdelen wel groot was.
2. In hoeverre kunnen partijen rekenen op voorspelbaar en constructief gedrag van andere coalitiepartijen?
Ondanks dat de stemmingen in de raad lang niet altijd strak langs de lijnen van coalitie versus oppositie plaats vinden, moet worden voorkomen dat bij cruciale, en daarmee vaak ook politiek gevoelige, thema's maar afgewacht moet worden of alle coalitiepartijen het voorstel zullen ondersteunen. De beantwoording van deze vraag is lastig, omdat niemand in de toekomst kan kijken en dit volledig kan voorspellen. Toch zijn er enkele opmerkingen over te maken. Bij diverse partijen is met argusogen gevolgd welke recente ontwikkelingen binnen GL-PvdA hebben plaats gevonden. Dit was een gespreksonderwerp in het gesprek met GL-PvdA, waarin zij verzekerd hebben dat ze zich hiervan zo bewust waren dat ze hier ook over nagedacht hebben hoe ze deze twijfel bij andere partijen weg zouden kunnen nemen.
3. Hoe goed zijn de onderlinge relaties tussen partijen?
Daarbij wordt gekeken naar de toekomst, maar wordt het verleden niet direct vergeten. Is er constructief oppositie gevoerd, zijn de onderlinge afspraken tussen coalitiepartijen gestand gedaan, was het mogelijk om compromissen te bereiken, hoe scherp was de profileringsdrang van partijen: al deze acties vinden in een periode van vier jaar plaats en laten een indruk

² Vrij naar Hans Wiegel, die verklaarde dat de dag na de verkiezingen de verkiezingscampagne voor de volgende zijn begonnen.

achter bij partijen, die mede een rol speelt bij het uitspreken van een coalitievoorkeur door diverse partijen.

4. Hoe goed zijn de relaties tussen de (toekomstige) collegeleden?

Als er op voorhand (persoonlijke) spanningen bestaan tussen toekomstige collegeleden, dan zou dat een vruchtbare samenwerking in de weg kunnen staan. Op basis van alle gevoerde gesprekken blijkt dat hier bij geen van de voorgedragen wethouderskandidaten een blokkade ligt. Met de komst van nieuwe wethouders in het college is het wel wenselijk om blijvend te investeren in teamvorming en onderlinge samenwerking binnen het college.

Een inhoudelijke agenda

In alle gesprekken is de inhoud aan de orde geweest. Natuurlijk waren er issues, waar de ene partij een warm voorstander van was, terwijl de ander daar minder brood in zag. Over het algemeen waren het onderwerpen waar in de onderhandelingen met enige bereidwilligheid van alle kanten een compromis op bereikbaar zou moeten zijn. Sommige partijen spraken de verwachting uit dat de winnende partijen hun winst zouden willen verzilveren. Omdat de uitslag liet zien dat zowel de conservatief-christelijke stroming als de liberale stroming winst hadden geboekt, zou dat een obstakel voor een akkoord kunnen vormen. Om die reden is hier in een bilateraal gesprek specifiek aandacht voor geweest. Op grond daarvan is de wederzijdse verwachting uitgesproken dat partijen hier een afspraak over willen en kunnen maken.

Daarnaast is duidelijk geworden dat tijdens de onderhandelingen in ieder geval de volgende onderwerpen prioriteit zullen moeten krijgen:

1. Woningbouw: iedereen geeft dit een zeer hoge prioriteit. Daarover zullen de meningen niet uiteenlopen. Lastiger ligt dat bij de vraag hoe: aandacht voor het contingent sociale huurwoningen, aandacht voor de auto bij de huizen, hoe om te gaan met netcongestie.
2. In samenhang hiermee de manier waarop met stikstof zou moeten worden omgegaan. Over het algemeen is er veel steun voor het gevoerde beleid.
3. De houding tegenover de spreidingswet
4. Hoe om te gaan met de schaalsprong die de gemeente Ede in de komende jaren zal doormaken naar een grote stad met alle zaken die daarbij horen: sport, gezondheidszorg, cultureel.
5. Participatie is door vrijwel alle partijen als knelpunt genoemd in de afgelopen periode. Bij niemand bestaat behoefte aan een nieuwe participatieaanpak, maar wel aan een eenduidige benadering vanuit het college.

Advies

Op grond van de gevoerde gesprekken en vanuit de in de inleiding genoemde afwegingen kom ik tot het volgende advies: start de gesprekken met SGP, GBE, CU, CDA en VVD. De volgende afwegingen liggen hieraan ten grondslag:

1. In deze coalitie zijn de twee grootste partijen, SGP en GBE, die beiden gewonnen hebben, vertegenwoordigd. Ze vertegenwoordigen ook ieder een eigen sociaal-culturele en politieke stroming.
2. Er is sprake van een robuuste meerderheid in de raad. Hoewel kan worden betoogd dat deze ook beperkter zou kunnen zijn, betreft het ten opzichte van de huidige situatie slechts een uitbreiding

met één zetel. Met de toevoeging van een vijfde partij ontstaat een breed samengesteld college, passend bij de bestuurlijke traditie in Ede.

Het loslaten van de VVD zou het college een overwegend confessioneel karakter geven, waardoor de afspiegeling van de Edese samenleving onder druk komt te staan. Het loslaten van de CU zou juist leiden tot een meer confessioneel-liberaal profiel, waarin het meer linkse perspectief onvoldoende tot uitdrukking komt.

3. Uit de aanvullende gesprekken die op maandag gevoerd zijn blijken de deelnemende partijen voldoende vertrouwen in elkaar hebben om met goede moed de gesprekken voor de inhoudelijke onderhandelingen aan te gaan.
4. De voorkeur van een groot aantal van de partijen ging uit naar een samenstelling met vijf partijen, zodat iedere partij één wethouder kan leveren.
5. Door voor deze partijen te kiezen, wordt tevens de bestuurlijke continuïteit gewaarborgd, doordat drie van de zittende wethouders kunnen aanblijven.
6. De genoemde partijen beschouwen elkaar als stabiele partijen.

Tot slot

Ik ben me ervan bewust dat de keuzes die bij de collegevorming gemaakt moeten worden voor sommige partijen teleurstellend kunnen zijn. Het is onvermijdelijk dat niet iedereen kan krijgen wat hij of zij hoopt. Bij het vormen van een college gaat het erom partijen te vinden die inhoudelijk bij elkaar passen en een gezamenlijke koers kunnen dragen. Daarbij is steeds gezocht naar een evenwichtige en samenhangende samenstelling.

Het was mij een eer om van de SGP de uitnodiging te ontvangen om deze verkenning te mogen uitvoeren. Het was al enige tijd geleden dat ik benaderd was om deze klus te doen. Ik hoop dat ik hun vertrouwen in mij niet beschaamd heb. Het was een mooie opdracht en ik dank alle gesprekspartners voor hun openhartige gesprekken. Het waren cadeautjes, die mij weer veel hebben geleerd. Bovenal wil ik Monique Jongenburger bedanken voor haar plezierige en deskundige ondersteuning. Zonder haar had ik deze opdracht niet zo vlot tot een goed einde kunnen brengen, waarbij de verantwoordelijkheid voor dit advies volledig bij mij ligt.

Jan Jacob van Dijk

Culemborg, 25 maart 2026